

CRÍTICA DEL PREJUDICI. LES RAONS DE LA FILOSOFIA

Francesc Torralba

UNIVERSITAT RAMON LLULL

L'objectiu d'aquest article és doble: d'una banda, es proposa investigar la raó de ser de la filosofia en el nostre context cultural i, d'altra banda, pretén determinar el seu estatut en el marc del saber considerat globalment. Per tal d'investigar això, l'autor desenvolupa una anàlisi fenomenològica dels prejudicis acumulats contra la filosofia, des dels seus orígens fins a l'actualitat i tracta de respondre'ls raonadament.

215

1. Essència del prejudici

Un prejudici és un judici avançat, és a dir, un judici sobre una acció o un objecte determinat sense coneixement suficient de la realitat que es jutja. El prejudici és, per tant, un judici anticipat, un judici previ i, des d'aquest punt de mira, és un fals judici, perquè no obeeix una anàlisi serena de la realitat, sinó estímuls, intencions i interessos previs, implícits en la racionalitat del qui jutja.

H. G. Gadamer, màxim exponent de la filosofia hermenèutica del nostre segle, en una obra clàssica titulada *Veritat i mètode (Wahrheit und Methode)*¹(1960), porta a terme una profunda anàlisi del prejudici i de la seva incidència determinant en l'acte d'interpretar els textos literaris o filosòfics de la història de la humanitat. El prejudici inscrit en la mentalitat de l'interpret pot transformar el cercle hermenèutic, tal com el descriu Heidegger a *l'Ésser i temps (Sein und Zeit)*² (1927), en un cercle viciós i solipsista, és a dir, en un cercle que no avança, ni progressa, sinó que es queda aturat en les pròpies premisses.

---

¹ H. G. GADAMER. *Verdad y método*. Salamanca: Sígueme, 1977.

² Cf. HEIDEGGER, M. *El ser y el tiempo*. Madrid: FCE, 1993.

Gadamer considera que és possible trencar aquest cercle vicios si l'ínterpret pot distanciar-se³ dels propis prejudicis i fa l'esforç d'aproximar-se al text amb la màxima neutralitat i objectivitat possible.

Segons Gadamer, l'ínterpret d'un text s'acosta al significat del mateix text no amb una actitud mental semblant a una *tabula rasa*⁴, sinó amb una precomprensió (*Vorverständnis*), amb uns prejudicis (*Vorurteile*), amb unes pressuposicions i expectatives. La seva mirada no és neutral, no és virginal, sinó que procedeix d'un determinat origen i cerca unes determinades respostes en el text.

Des d'aquest punt de vista, l'ínterpret, més que una *tabula rasa* és una *tabula plena*. A partir de la seva memòria cultural (llenguatge, teories, mites, arquetips...) l'ínterpret esbossa una primera interpretació del text. La metodologia de la comprensió científica i l'objectivisme que busca i que la caracteritza, pressuposa, com a condició de possibilitat⁵, el que Gadamer anomena la distanciació alienant (*Verfremdung*), o dit en d'altres paraules, la posada a distància d'allò que es pretén conèixer. Descartes ja recomana en les seves Regles per la direcció de l'esperit (*Regulae ad directionem ingenii*)⁶ evitar cautelosament la precipitació i la prevenció.

Diu Gadamer que el prejudici condiona enormement la manera de veure la realitat. El nostre ser més íntim, la nostra mirada personal sobre la realitat, està filtrada per prejudicis, prejudicis heretats culturalment, racialment, familiarment o econòmicament. Aquests prejudicis són carn de la nostra carn, estan empetats en l'ésser personal de cada subjecte. Això vol dir que no s'ha d'entendre el prejudici com un element merament obstaculitzador en el procés de coneixement, sinó com un veritable sedàs que filtra la nostra manera de ser i de concebre el món.

³ Emrem el terme 'distanciamnt' amb mateix sentit que l'utilitza M. Scheler en la seva obra *El lloc de l'home en el cosmos* (*Die Stellung des Menschen in Kosmos*) (1928). Distanciar-se és l'única manera de conèixer l'objecte de manera integral i objectiva. El distanciamnt és la condició de possibilitat de la purga dels prejudicis.

⁴ Expressió manllevada de l'Empirisme clàssic, especialment de Locke. Aquest filòsof descriu la ment humana com una *tabula rasa*, és a dir, com un espai buit que es va omplint a partir de l'experiència del món, a partir de la percepció.

⁵ Emrem aquesta expressió "condició de possibilitat" (*Möglichkeitsbedingung*) en el sentit que l'utilitza Kant en la *Crítica de la raó pura*. A grans trets, ve a indicar les condicions bàsiques i indispensables perquè es produeixi un determinat fet. Precisament, en la primera Crítica es disposa a investigar les condicions de possibilitat del coneixement metafísic.

⁶ Cf. R. DESCARTERS. *Reglas para la dirección del espíritu*. Madrid: Alianza Editorial, 1984.

El prejudici no és, doncs, una banalitat, sinó quelcom aconceptual i prereflexiu que està encarnat en la condició humana. Això no vol dir que hi hagi necessàriament un determinisme dels prejudicis, és a dir, que no puguem escapar d'aquesta mirada esbiaixada de la realitat, però sí que cal reconèixer de bell antuvi que l'emancipació dels prejudicis ètnics, culturals, racials, sexuals, nacionals, socials i polítics, no és una tasca fàcil d'emprendre.

La millor manera per distanciar-se d'aquests prejudicis i poder-los sotmetre a una crítica, en el sentit més grec de la paraula⁷, és desvelant-los, és a dir, explicitant-los, reconeixent-los de manera conscient i clara. Mentre el prejudici no és reconegut, aleshores funciona de manera automàtica i instintiva, i la persona ni tan sols s'adona d'aquest element que configura la seva manera de ponderar i valorar les coses.

No és la nostra intenció, ara, tractar de classificar i distingir els diferents tipus de prejudicis, la seva gènesi cultural i els mecanismes de dissolució. Una empresa d'aquest caire fóra pròpia d'un volum de filosofia que podria portar el títol de *Crítica del prejudici*, parodiant la darrera *Crítica de Kant*. El que ara pretenem dur a terme és una anàlisi programàtica i detallada dels prejudicis al voltant de la filosofia.

La paraula 'filosofia' és una paraula que no deixa indiferent. És un mot que arrossega sobre el seu dors un llegat històric, dens i dilatat, que va des dels primers textos aforístics dels presocràtics grecs fins als desesperats aforismes del malaguanyat E. M. Cioran. La filosofia, juntament amb l'herència simbòlica del judeocristianisme, constitueix un dels pilars fonamentals de la civilització occidental. Això vol dir que el ciutadà occidental culte té una mínima concepció del que és la filosofia i, sens dubte, té multitud de prejudicis envers ella.

Per tant, la nostra intenció és detallar aquests prejudicis, estudiar la seva gènesi, la seva raó de ser i, finalment, veure si hi ha alguna resposta possible a dites objeccions fetes a la filosofia.

En certa manera, doncs, aquest article és una espècie d'apologia⁸. És una apologia perquè pretén defensar la filosofia de les acusacions que la raó quotidiana li llança d'una manera oberta o amagada. És una apologia que no té un caràcter personal, com

⁷ Entenent, per tant, la paraula 'crítica' com a purificació, discerniment, *catarsis*.

⁸ Existeixen diverses apologies de la filosofia. És especialment recomenable l'legr: J. PIEPER. *Defensa de la filosofia*, Barcelona, Herder, 1973.

l'*Apologia de Sòcrates escrita per Plató*⁹, o l'*Apologia pro vita sua* del cardenal Newman escrita per ell mateix¹⁰, sinó que té més aviat un caràcter impersonal, perquè es tracta de defensar un tipus de saber, una manera d'accedir a la realitat i de conèixer el món.

És obvi que darrere d'aquesta crítica impersonal hi ha moltes persones que s'hi sentiran implicades. La filosofia no és un discurs que neix per generació espontània i es desenvolupa de manera inercial, sinó que és un discurs construït i reconstruït a través de l'esforç, de la suor i de les llàgrimes d'abnegats, i, en molts casos, anònims pensadors. Des d'aquest punt de vista, la crítica i la defensa de la filosofia té, també, una dimensió personal.

En darrer terme, aquest article és una apologia i no és ni un panegíric ni una apologètica. El panegíric és el càntic de lloança, l'enaltiment emotiu i sentimental d'una persona, d'una realitat, d'un poble, d'una nació¹¹. L'apologètica és la defensa a ultrança d'una fe, d'unes creences, d'unes conviccions personals¹². L'apologia de la filosofia que presentem a continuació no vol ser ni una lloança, ni tampoc una defensa a ultrança d'aquesta disciplina, sinó, més aviat, una ponderació crítica dels prejudicis llençats vers ella.

En aquesta apologia que vol ser racional pot mesclar-s'hi, sense pretendre-ho, alguna reivindicació gremial. No és aquesta la meva intenció. Demano disculpes, si el sentit gremial guanya terreny als arguments racionals.

II. Anàlítica dels prejudicis

La *Crítica del judici (Kritik der Urteilskraft)* d'I. Kant, publicada l'any 1790, té una vertebració simètrica a les altres dues crítiques publicades per Kant anteriorment, a saber, la *Crítica de la raó pura (Kritik der reinen Vernunft)* (1781) i la *Crítica de la raó pràctica (Kritik der praktischen Vernunft)* (1788). Les tres crítiques obeeixen un esquema arquetípic pensat i dissenyat per Kant prèviament. En aquest esquema acadèmic i lògic s'inclou una primera part anomenada analítica (*Analytik*) i una segona part anomenada dialèctica (*Dialektik*).

⁹ PLATÓ. *Apologia de Sòcrates*. Barcelona: Laia, 1982.

¹⁰ J. H. NEWMANN. *Apologia "pro vita sua"*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989.

¹¹ Vegeu com a exemple de panegíric: J. TORRAS I BAGES. *Panegíric de sant Tomàs de Aquino*, dins *Obres Completes*, vol. V, Barcelona: Editorial Ibèrica, 1914.

¹² Un bon exemple d'apologètica el trobem en J. Balmes. Vegeu: *Estudios apolo-géticos*. Barcelona: Editorial Balmes, 1925.

En la primera *Crítica*, I. Kant defineix l'anàlisi transcendent en aquests termes: "Aquesta anàlisi consisteix a descompondre tot el nostre coneixement a priori en els elements del coneixement pur de l'enteniment"¹³. Posteriorment afegeix: "Per anàlisi dels conceptes no entenc l'anàlisi dels mateixos o el procediment corrent en les investigacions filosòfiques que consisteixen a descompondre, segons el seu contingut. Entenc, d'altra banda, la descomposició —poc practicada encara— de la capacitat mateixa de l'enteniment, per tal d'investigar la possibilitat dels conceptes a priori a base de buscar-los només en l'enteniment com el seu lloc de procedència i a partir d'analitzar el seu ús pur en general"¹⁴.

Tenint en compte la definició kantiana d'anàlisi, tractem de veure què significarà una anàlisi dels prejudicis. Kant considera que l'anàlisi és una manera de descompondre tot el nostre coneixement a priori (*die Zergliederung unseres gesamten Erkenntnisses*) en tots els elements purs de l'enteniment (*in die Elemente der reinen Verstandeserkenntnis*). En el cas dels prejudicis, l'anàlisi pretén ser una espècie de catalogació separada de cadascun d'ells, tractant de veure la seva gènesi i la seva *ratio essendi*.

La primera part del text és, doncs, una anàlisi dels prejudicis, mentre que la segona és una dialèctica. També podríem il·lustrar l'estructura interna del text a partir de la forma emprada per sant Tomàs d'Aquino en la *Summa Teològica*. Aquesta monumental obra del pensament està estructurada per un conjunt immens de qüestions que tracten determinats problemes sectorials de la Teologia. Totes les qüestions de la *Summa* estan estructurades de la següent manera: primer, s'exposen les objeccions o possibles objeccions a la tesi que es vol demostrar (*videtur quod*), posteriorment, l'autor dóna una resposta global al problema (*Respondeo dicendum quod*) i, finalment, neutralitza una per una les objeccions posades al principi, mitjançant una sèrie de contraobjeccions.

Aquest article també té aquestes dues parts: una primera part d'objeccions i una segona part de resposta a les objeccions.

1. L'esterilitat del discurs filosòfic

La raó quotidiana desemmascara el discurs filosòfic i el delata d'estèril i bord. Segons aquesta posició, el discurs filosòfic no té

¹³ I. KANT., *KrV* B 89 A 65.

¹⁴ *Ibidem*, *KrV* B 90 A 66.

cap utilitat, no fa cap funció social, no dóna cap fruit immediat, ni respon a cap necessitat humana. És, en certa manera, un discurs de luxe, atès que és completament bord i extrínsec a la vida de cada dia. Des d'aquesta perspectiva, la filosofia és cosa de minories, és assumpte de subjectes desvagats, és fruit de la divagació i de l'oci.

Aquesta objecció llençada contra la filosofia no tan sols és present en el geni popular, sinó també en els agents culturals, socials i polítics. Des d'aquest posicionament, la filosofia no fa cap servei a la societat, sinó que és completament estèril.

El mateix Aristòtil i també Heidegger, per citar tan sols dos dels grans metafísics d'Occident, es refereixen a aquesta inutilitat del discurs filosòfic encara que des d'una perspectiva ben diferent.

Aristòtil diu en el primer llibre de la *Metafísica* que la filosofia neix quan totes les necessitats vitals de l'home estan assolides. Tanmateix, afirma que es tracta d'una ciència totalment lliure perquè no està al servei de cap utilitat, ni de cap interès pragmàtic. La seva utilitat és nul·la en l'ordre social, en l'ordre polític i cultural. Diu l'Estagirita: "Aquesta disciplina (referint-se a la metafísica) va començar a buscar-se quan ja existien gairebé totes les coses necessàries i les relatives al descans i a l'ornamentació de la vida. És, doncs, evident que no la cerquem per cap altra utilitat, sinó que, així com anomenem home lliure al qui és per a si mateix i no per a un altre, tanmateix considerem aquesta ciència l'única lliure, atès que ella és per a si mateixa"¹⁵. El mateix Heidegger expressa irònicament el caràcter estèril de la filosofia en *La pregunta per la cosa* (*Die Frage nach dem Ding*)(1962): "La filosofia és aquell pensar amb el qual essencialment no es pot fer res, i del qual les criades necessàriament se'n riuen"¹⁶.

Aquestes referències posen de manifest que l'objecció d'esterilitat és quelcom advertit i conegut pels mateixos filòsofs. Davant d'aquest fet, hi ha pensadors que reivindiquen amb orgull l'absoluta esterilitat del discurs filosòfic en l'àmbit del saber i n'hi ha d'altres, en canvi, que especifiquen quina és la seva utilitat i el servei i la funció que pot desplegar en el si de la comunitat humana. D'aquests en parlarem després.

2. El caràcter abstrús de la filosofia

La raó quotidiana denuncia a la filosofia el seu caràcter abs-

¹⁵ ARISTÒTIL. *Metafísica*, I, 2, 982 b.

¹⁶ M. HEIDEGGER. *La pregunta per la cosa*. Buenos Aires. Alfa Argentina, 1975, pàg. 12.

trús, inintel·ligible i hermètic. Des d'aquesta posició tan extesa en l'home corrent, la filosofia apareix com un discurs dens, pesat, avorrit, ple de termes incomprensibles. Apareix com una prosa per a iniciats, per a cercles tancats, per a experts en la matèria. Aquesta denúncia no tan sols és reivindicada pel geni popular, sinó pels mateixos agents culturals. La filosofia empra un idiolecte conceptual, ple de significants que no tenen un significat clar ni evident. Des d'aquest punt de mira, la filosofia és un discurs solipsista i empobridor que no connecta amb les inquietuds de l'home del carrer. Això fa de la filosofia un món petit i hermètic, on un conjunt limitat de subjectes coneix les claus per discernir el jeroglífic, mentre que la gran massa resta allunyada del coneixement de la saviesa. Els mateixos pensadors són lúcids a l'hora de denunciar el caràcter abstrús i hermètic del verb filosòfic. K. Jaspers, per exemple, ho expressa amb nitidesa: "L'oposició pot percebre's en expressions com les següents: La filosofia és massa complicada. No l'entenc. És massa elevada. És per a especialistes. No tinc aptitud per això. Per tant, no m'interessa..."¹⁷.

Davant d'aquest fet, Ortega y Gasset reivindica la claredat com l'autèntica cortesia del filòsof.

3. La perpetuació d'un fracàs

La història de la filosofia és, en certa manera, la radiografia d'un fracàs. Si es valora la història de la filosofia tenint en compte els resultats finals que ha assolit al llarg dels vint-i-quatre segles de vida a Occident¹⁸, el barem és francament negatiu, atès que cap de les grans qüestions filosòfiques plantejades des dels grecs fins a l'actualitat ha estat resposta d'una manera concloent, definitiva i acabada¹⁹. Això indica el caràcter peregrí de la filosofia, la seva naturalesa inevitablement tensional, inacabada, el seu perenne esforç. L'espirit fàustic alimenta el verb filosòfic i empeny la història a la recerca de la veritat última del món i de l'home.

¹⁷ K. JASPERS. *Iniciación al método filosófico*. Madrid. Espasa Calpe, 1984, pàg. 173.

¹⁸ Aquesta cronologia és força arbitrària i es refereix a la gènesi de la filosofia en la conca del Mediterrani. No em sembla correcte excloure taxativament altres formes simbòliques del pensament que s'han donat en altres èpoques molts anteriors i en indrets ben allunyats del món occidental com l'Orient asiàtic. Si bé la filosofia ha pres en aquestes regions una altra forma semàntica i lingüística, no per això no admet la denominació de filosofia.

¹⁹ Segons I. Kant, les tres grans qüestions de la filosofia occidental són les següents: l'existència de Déu (*das Dasein Gottes*), la immortalitat de l'ànima (*die Unsterblichkeit der Seele*) i la llibertat de la voluntat (*die Freiheit des Willens*).

I. Kant expressa el fracàs solemne de la filosofia en El cànon de la raó pura (*der Kanon der reinen Vernunft*) de la *Crítica de la raó pura* (1781): “És humiliant per la raó humana que no assoleixi res en el seu ús pur i que necessiti fins i tot una disciplina que freni les seves extravagàncies i eviti les il·lusions consegüents”²⁰.

Aquesta decepció davant de la història de la filosofia és compartida per tots els pensadors moderns i per bona part de filòsofs contemporanis. Abans de Kant, D. Hume es lamenta, en la introducció del *Tractat de la naturalesa humana* (*A Treatise of human nature*) (1740), del descrèdit de la filosofia i de la multitud d'escoles i doctrines contràries entre si²¹. També Descartes lamenta el fracàs de la filosofia en la seva recerca cap a una veritat indubtable, inqüestionable, veritat que per a Descartes serà el *cogito ergo sum*²².

Després de l'Idealisme alemany, F. Brentano, mestre de Husserl, es lamenta públicament en el seu discurs inaugural de 1874 de què la filosofia no hagi donat fruits sòlids. Diu Brentano: “La filosofia és l'única ciència de totes les ciències abstractes que no s'ha acreditat pels seus fruits pràctics”²³.

4. L'arrel aristòcrata de la filosofia

222

La filosofia és aristòcrata. Heus ací un altre prejudici popular, i heretat històricament, envers la filosofia. Des d'aquesta percepció intel·lectual, la filosofia és un discurs conreat per individus selectes, per subjectes alliberats de les càrregues socials i laborals. Des d'aquest punt de mira, la filosofia és una disciplina elitista i sectorial, que no és accessible a tot individu i que demana una certa predisposició natural envers el treball del concepte, envers les idees exemplars i l'exercici dialèctic del pensar meditatiu.

Hi ha prou textos en la història de la filosofia occidental per posar de manifest el caràcter aristocràtic de la filosofia des dels seus orígens fins a l'actualitat. Plató considera que no tot esperit és òptim per a l'exercici filosòfic. Hi ha naturaleses opaques a la

²⁰ I. KANT, KrV A 795 B 823.

²¹ Cf. D. HUME, *Tratado de la naturaleza humana*. Madrid, Editora Nacional, 1981, pàg. XVII: “Qualsevol home assenyat i il·lustrat percep fàcilment el poc fonament que tenen fins i tot els sistemes que han obtingut el major crèdit i que han pretès posseir en el més alt grau una argumentació exacta i profunda. Principis assumits confiadament, conseqüències defectuosament deduïdes d'aquells principis, falta de coherència en les parts i d'evidència en el tot; això és el que es troba pertot arreu en els sistemes dels filòsofs més eminents; això és, també, el que sembla haver arrossegat la filosofia mateixa cap al descrèdit”.

²² Cf. DESCARTES, R. *Discurso del método*. Madrid, Alianza Editorial, 1984.

²³ BRENTANO, F. *El porvenir de la filosofía*. Madrid, 1936, pàg. 92.

meditació metafísica i al treball conceptual. Tan sols el més despert, en el sentit heracliteà del terme, s'adonarà que el món és una caverna d'ombres i penombres i que la llum irradia des de l'exterior. El filòsof és, en els diàlegs de maduresa de Plató, un ésser escollit pels déus, una naturalesa privilegiada que haurà de salvar els altres de la ignomínia. Precisament per això, la polis haurà de ser governada i conduïda pels filòsofs²⁴. La dimensió soteriològica és inherent a la filosofia.

Aristòtil, en el primer llibre de la *Metafísica*, exposa que la filosofia neix en aquelles capes socials que tenen temps i espai per la *contemplatio mundi*, per l'admiració tranquil·la del cosmos. Només l'home alliberat de la feina, del pes asfixiant de la tasca quotidiana, pot preguntar-se l'interrogant metafísic. La filosofia, com diu Heidegger, requereix serenitat (*Gelassenheit*).

El prejudici aristocràtic empeltat a l'essència de la filosofia és antic i estretament lligat a la tradició occidental. Això no vol dir, però, que tota la filosofia sigui un epifenomen de l'aristocràcia intel·lectual.

5. La perillositat del viatge filosòfic

La filosofia és perillosa. És perillosa en el sentit espiritual del terme atès que pot fer trontollar el sistema de valors, la cosmovisió cultural que tota persona té pel fet de pertànyer a un determinat poble i viure en una determinada terra.

El criticisme és inherent a la filosofia moderna i el criticisme implica el distanciament de les pròpies creences i conviccions més íntimes. La filosofia és, en certa manera, com un àcid càustic que forada la carcassa intel·lectual i obliga a mirar amb ulls crítics i amb transparència el propi món i les pròpies conviccions personals. Aquest tuteig sobirà de cadascú amb si mateix és extremadament perillós perquè no es poden preveure les conseqüències immediates.

Diu K. Jaspers: "L'oposició contra la filosofia s'acarnissa. Un instint vital, impenetrable a si mateix, odia la filosofia. És perillosa. Si hom la compregués, hauria de canviar la vida. Amb una altra disposició d'ànima, aconseguiria veure les coses amb una

²⁴ Cf. PLATÓ, *La república*, 473 d.: "Mentre els filòsofs no regnin a les ciutats o bé els qui ara anomenem reis i prínceps no filosofin de manera autèntica i suficient, o les dues entitats no coincideixin en una única persona, el poder polític i la filosofia, i no quedi rigorosament prohibit que avancin separatament per cadascun d'aquests dos camins les moltes naturaleses que ara es capturen així, és impossible que cessin els mals(...)".

llum fins ara estranya per a mi, i hauria de jutjar-les novament. Millor serà que no pensi filosòficament"²⁵.

No anava gens errat Ortega y Gasset quan deia que la filosofia és una indecència perquè té com a finalitat despullar la realitat, presentar-la tal com és, sense embuts, sense maquillatge, sense vestimenta. De vegades, aquesta trobada directa i crua amb la veritat de les coses engendra temença.

El caràcter desemmascarador de la filosofia és present de manera insistent en Plató i, sobretot, en Schopenhauer. Per Plató, el filòsof, l'amant de la veritat²⁶, té com a finalitat treure el vel que cobreix la realitat, destruir la ficció, la mascarada que ho envolta tot i projectar la comunitat vers el món immutable i perfecte de les Idees eternes, cap al cosmos noètic. El filòsof és, doncs, una espècie de visionari, que veu més enllà de les ombres, que intueix la forma pura darrere del caos mundà. Per en Schopenhauer, el món exterior és pura representació (*Vorstellung*). El filòsof té una missió clarament redemptora. Té l'obligació de descobrir la Voluntat (*Wille*) que batega darrere la carota del món i mostrar-la als altres homes.

6. La prostitució de la filosofia

Un altre prejudici encastat al rostre de la filosofia es pot expressar amb els següents termes: la filosofia no és el desig pur i virginal de saviesa, sinó una recerca interessada, un discurs manipulad, posat al servei de causes definides prèviament, algunes de les quals poden atemptar greument contra la dignitat de la persona humana.

En el món grec, els sofistes, fustigats per Sòcrates i per Plató, són l'exemple paradigmàtic de la mercantilització del discurs filosòfic. El sofista defensa la causa del millor postor. És capaç de construir arguments i raonaments perfectament estructurats per tal de rendir homenatge a la causa més injusta²⁷.

Al llarg de la història occidental, la filosofia s'ha posat al servei d'interessos mesquins i deshumanitzadors. En el segle XX, aquesta prostitució de la filosofia ha estat denunciada especialment pels pensadors de l'Escola de Frankfurt, Adorno i

²⁵ K. JASPERS. op. cit., pàg. 173.

²⁶ PLATÓ. *La república*. 485c.

²⁷ No volem entrar ara a valorar històricament la raó de ser d'aquesta crítica vers els sofistes. Simplement els prenem com a exemple simbòlic del caràcter interessat de la disquisició filosòfica.

Horkheimer. Segons aquests dos grans pensadors socials, la filosofia és capaç d'alimentar i de fornir intel·lectualment el règim més deshumanitzador i dictatorial. L'experiència del *Dritte Reich* és il·luminadora en aquest punt. Darrere l'emfàtica oratòria del *Führer*, s'amagava una filosofia racial i elitista amparada en arguments històrics, científics i culturals amb pretensions de racionalitat.

Jaspers expressa aquest prejudici vers la filosofia així: "Es denuncia la filosofia tot considerant-la una complaent servidora de les forces polítiques, entre altres"²⁸.

7. Les vacances del llenguatge

La denúncia d'aquest prejudici es deu fonamentalment a L. Wittgenstein. L. Wittgenstein considera que en la filosofia o, més exactament, la metafísica, s'empra un llenguatge poc clar, confús i indefinit que desemboca en errors, contradiccions i problemes insol·lubles. Dit amb les seves mateixes paraules: en el discurs metafísic, el llenguatge se'n va de vacances.

Un problema filosòfic és una espècie de perplexitat. És un no saber quin camí cal prendre, perquè no es veu clar el desllorador. Un problema filosòfic és el que està envoltat per una espècie de boira mental²⁹, que no permet veure'l nítidament i, d'aquesta manera, apareix com un enigma que ens turmenta. Segons Wittgenstein, l'enigma és fruit d'una mala comprensió del llenguatge. El llenguatge ens enganya, ens embruixa. El llenguatge filosòfic ens indueix a errors, perquè els jocs de llenguatge presenten semblants enganyosos, que ens porta a confondre'ls.

225

8. La filosofia desterrada de la realitat

És el prejudici heretat del platonisme. Segons aquest prejudici, el filòsof viu en un altre món, no toca de peus a terra. És una espècie d'individu alat que està aïllat del món i de la seva circumstància i descriu un món que no és el món de cada dia, amb les seves contradiccions i neguits, sinó un món conceptual, distant i fred.

M. Heidegger il·lustra aquest prejudici a partir de la coneguda llegenda de Tales de Mileto que, obsessionat per les coses del cel, va caure en un pou provocant la rialla d'una criada de Tràcia³⁰.

²⁸ K. JASPERS, op. cit., pàg. 173.

²⁹ L. WITTGENSTEIN, *The Blue and Brown Books*. Oxford, 1958, pàg. 17.

³⁰ M. HEIDEGGER, op. cit.

Plató, fent referència també a la llegenda de Tales, descriu en el *Teetet* la figura del filòsof com una persona aïllada del món i de la societat, exiliat en les impenetrables cabòries metafísiques. Així descriu el filòsof: "Un ésser com aquest, en efecte, ignora tant el proïsme com el veí: no solament no sap què fa, sinó que ignora també si és un home o si és qualsevol individu d'un altre bestiar (...). Quan en un tribunal de justícia o en qualsevol altre lloc es veu obligat a tractar de coses que es troben als seus peus o davant dels seus ulls, provoca la rialla no solament a les tràcies, sinó també a qualsevol altra multitud, caient als pous i en tota dificultat per manca d'experiència, al mateix temps que la seva ineptitud terrible li proporciona un aspecte d'imbecil.litat"³¹.

9. La filosofia, teologia camuflada

Per molts pensadors, la filosofia és una versió laica de la teologia, o dit amb altres termes, és una teologia camuflada. Segons aquesta postura, el discurs filosòfic no és una recerca neutral i pura de la veritat del món, sinó un discurs ambivalent que parteix d'unes premisses no demostrades, premisses que són de caràcter teològic, i a partir de les quals s'estructura un discurs i unes conclusions ben sòlides.

El rerefons o *Hintergrund* de bona part de la filosofia moderna és d'arrel cristiana. Els pensadors del segle XIX, particularment Marx, Stirner i Nietzsche, delaten la filosofia teologitzada de l'Idealisme alemany i de gran part de la tradició occidental. Aquesta presència constant, però subterrània, de la religió en el pensament filosòfic ha estat, segons aquests pensadors, absolutament denigrant, atès que ha cohibit de manera extraordinària el pensament filosòfic, li ha tallat les ales, li ha impedit una lliure configuració. Així ho expressa M. Stirner amb contundència: "El costum de pensar religiosament ha cohibit tant el nostre esperit que ens espantem de nosaltres mateixos en la nostra nuesa i naturalitat; la religió ens ha degradat tant, que ens creiem tacats pel pecat original, dimonis vivents"³².

K. Jaspers també es fa ressò d'aquest prejudici i diu: "Se la menysprea, tot considerant-la un producte final, completament fals, de la trencada teologia"³³.

³¹ PLATÓ. *Teetet*. 174b.

³² STIRNER, M. *L'únic i la seva propietat*. Barcelona, Laia, 1985, pàg. 202.

³³ JASPERS; OP. CIT., PÀG.. 173.

10. La superació positivista de la filosofia.

Hi ha un altre prejudici sobre la filosofia que es pot formular de la següent manera: la filosofia està superada per la ciència, és un discurs obsolet i passat de moda que serà substituït lentament pel saber científic, pel coneixement positiu. Aquest és el prejudici heretat de Comte i, més concretament, de la llei dels tres estats formulada pel pare de la sociologia moderna³⁴.

Segons aquesta percepció intel·lectual, la filosofia perd cada cop més terreny en la mesura en què la ciència progressa i ens ofereix un coneixement més dilatat i causal del món. Segons aquest parer, el destí de la filosofia és desaparèixer atès que els seus problemes deixaran de ser problemes i seran il·luminats per la llum meridiana de la ciència experimental. Al costat del rigor de la ciència, les vacil·lacions del filòsof fan riure, el seu discurs és com el balbuceig del nen al costat del discurs sòlidament estructurat de l'home científic. Aquest prejudici té una forta presència pública, fruit directe del pes i la influència del positivisme en la cultura contemporània.

11. La filosofia, esclava de la racionalitat

Alguns agents culturals ataquen de la filosofia el seu caràcter eminentment racional, la seva estructura unilateralment lògica. Com diu Habermas, el filòsof és, en certa manera, el guardià de la raó, i vetlla per introduir elements de racionalitat en el si de la societat humana.

El racionalisme, més enllà de ser un sistema filosòfic modern, és una tendència impresa en la filosofia occidental. El filòsof pretén analitzar la realitat a través d'un instrument, a saber, la racionalitat. Aquest instrument rep diferents noms i acotacions segons el període històric i segons la mentalitat de cada poble. És diferent el *logos* heracliteà que la *ratio* tomista o la *Vernunft* kantiana. Més enllà, però, de les diferents formulacions, el que resulta evident és l'esforç de racionalitat inscrit en el discurs filosòfic.

Els qui denuncien de la filosofia el seu caràcter unilateralment racional, consideren que hi ha altres formes d'accés a la realitat última de les coses que no són necessàriament racionals, sinó més aviat irracionals. El sentiment, la passió, l'instint, el somni, la fantasia, la creativitat, són formes de coneixement de la realitat que tenen la seva raó de ser. Segons aquesta percepció intel·lectual,

---

³⁴ Cf. COMTE, A. *Discurso sobre el espíritu positivo*. Madrid: Alianza, 1980.

màximament expressada per Nietzsche i també per H. Cox en el nostre segle, la filosofia occidental peca d'unilateral, de racioncentrista i oblida un llegat humà que és extremadament valuós i no es pot negligir: són les raons del cor (*les raisons du coeur*) que Pascal reivindica en els seus famosos *Pensaments* (*Pensées*).

12. La filosofia, discurs d'obvietats

Moltes vegades els interrogants que es planteja la filosofia són considerats, des del judici popular, una suma d'obvietats i d'estupideses que no condueixen enlloc.

La pregunta sobre l'existència o inexistència de la matèria és, per a l'home corrent, una absoluta obvietat, atès que tothom té experiència directa de la matèria, de la resistència que oposen els cossos i del seu pes. Des d'aquest punt de mira, el debat entre idealistes i materialistes és completament absurd i banal, perquè des de la consciència immediata (*unmittelbare Bewusstsein*), per dir-ho amb la terminologia de Hegel, les coses són com són i preguntar-se si són idees o no ho són és una bestiesa. L'idealisme de Berkeley o de Fichte és, per a la consciència vulgar, una elucubració absurda i mancada de sentit.

228

Preguntar-se si fora del jo hi ha un món exterior és, des de la percepció comuna, una altra bestiesa. És evident que hi ha món extramental, que hi ha vida fora de la meva consciència, que hi ha éssers que viuen, que creixen, que es reproduïxen i moren. Les elucubracions cartesianes sobre el *cogito ergo sum* o la pretesa possibilitat d'un geni maligne són valorades des de la consciència immediata com una suma d'obvietats.

II. Dialèctica dels prejudicis

En l'analítica transcendental, Kant analitza els conceptes purs de l'enteniment i les condicions d'aplicació a les percepcions, mentre que a la dialèctica transcendental s'ocupa, en canvi, de l'aplicació errònia d'aquests conceptes. Dit d'una altra manera: la dialèctica transcendental examina l'intent de fer un "ús material dels principis merament formals de l'enteniment pur i de formular judicis indiscriminadament sobre objectes que ens són donats, i fins i tot sobre objectes que potser no se'ns poden donar de cap manera"³⁵. Tant l'analítica transcendental com la dialèctica transcendental són parts de la lògica transcendental, és a dir, d'una

---

³⁵ KANT, I., *KrV* A 63 B 88.

lògica que no es limita a descriure relacions formals o que no prescindeix del contingut, sinó que té en compte les condicions de l'aplicació del pensament als objectes.

En el context que ens trobem, la dialèctica dels prejudicis és l'anàlisi crítica dels prejudicis sistematitzats anteriorment. Es tracta de ponderar críticament el pes, el valor i la raó de ser dels prejudicis heretats i sovint alimentats amb vigor contra la filosofia.

1. El sentit mediat del discurs filosòfic

La filosofia no és útil des d'un punt de vista immediat, atès que no serveix pròpiament per fer res concret, ni per canviar cap realitat, però té una utilitat mediata, té un sentit i una *ratio essendi* en el món.

La filosofia respon, en primer lloc, a una necessitat metafísica inscrita en allò més profund de l'esperit humà. La pregunta pel sentit global del món és inherent a tot home³⁶, el desig de coneixement total de la realitat forma part de l'anhel més profund de l'home³⁷. La filosofia pretén il·luminar raonadament aquest desig, pretén oferir un ventall de respostes. Des d'aquest punt de mira, la filosofia té un sentit i una raó de ser i, a més a més, respon a una necessitat humana. És cert que la seva utilitat no és immediata, ni les seves respostes són concloents, però apunta cap a unes fites que permet analitzar amb transparència la realitat humana i còsmica.

Més enllà d'aquesta finalitat metafísica de la filosofia, és possible reconèixer-li altres finalitats en el camp social, cultural i polític. La filosofia té una dimensió social en la mesura en què s'interroga pel sentit i per la vertebració de la societat. La filosofia té una dimensió cultural en la mesura en què s'interroga pel valor i les mancances d'una cultura. I en tercer lloc, la filosofia té una raó de ser també en el camp polític, perquè es pregunta quin és el millor dels sistemes polítics i quins problemes hi ha en l'organització política d'una nació.

³⁶ Cf. KANT, I. *Prolegòmens a tota metafísica futura*. Barcelona. Laia, 1982, pàg. 208: "Sempre, doncs, hi haurà en el món, és més, en tot home, especialment en el qui reflexiona, una metafísica i, a falta d'un patró públic, cadascú se'l tallarà a la seva manera".

³⁷ Diu Aristòtil en la primera frase de la *Metafísica* que tot home per naturalesa desitja conèixer.

2. L'anàlisi vertical de la realitat

És cert que la filosofia empra un llenguatge abstrús i complex. Aquest fet, però, no respon a la voluntat d'hermetisme i d'esoterisme per part dels mateixos pensadors, sinó que és conseqüència directa de la naturalesa de la filosofia. La mirada de la filosofia és profunda, greu i vertical, això vol dir que il·lumina unes regions i uns àmbits de l'ésser que no han estat descrits des de la consciència superficial. Els conceptes filosòfics són termes especialment pensats per descriure aquestes insòlites regions de l'ésser.

Diu B. Russell: "La filosofia, si bé no pot respondre a totes les preguntes que desitgem, és apta com a mínim per a proposar problemes que fan créixer l'interès del món i posen de manifest allò estrany i admirable que s'amaga precisament sota la superfície, fins i tot en les coses més corrents de la vida"³⁸.

3. L'abisme entre la pregunta i la resposta

Al costat de les ciències experimentals, els fruits de la filosofia són pobres i escadussers. Des de la consciència comuna, la ciència apareix com un discurs rigorós i precís que acumula èxits per la humanitat al llarg de la història³⁹. Aquest desenvolupament històric tan diferent entre ciència i filosofia respon a l'especificitat del discurs filosòfic en relació a la ciència. Les preguntes de la filosofia no es refereixen als fets (*Tatsache*) del món o, més ben dit, no s'escoten en els fets del món⁴⁰, sinó que travessen el teixit del món. La pregunta metafísica és, com diu Heidegger, una pregunta a través del fenomen, una *Hinausfrage*. Precisament per aquest motiu, tota pregunta metafísica projecta l'interrogador vers el misteri últim del món i de l'existència personal. En aquest àmbit del misteri, les respostes no es poden mesurar amb el paràmetre de la ciència, perquè el misteri no és quantificable.

La cita d'Ortega y Gasset és il·luminadora per comprendre això: "La filosofia no progressa com les ciències en la dimensió horitzontal mitjançant eixamplaments successius, progressa cap a baix, en la dimensió de profunditat, i el seu avanç consisteix a fer-se qüestió del que fins a la data no havia estat objecte de pregunta".⁴¹

³⁸ RUSSELL, B. *Los problemas de la filosofía*; Barcelona: Labor, 1986, pàg. 22.

³⁹ Aquesta lectura cientista de la història del pensament científic ha fet fallida després de l'anàlisi de Kuhn, Lakatos i Feyerabend. Aquests pensadors han posat de manifest els mites amagats i les fonts irracionals que alimenten i determinen l'esdevenir de la ciència moderna i contemporània.

⁴⁰ L'expressió és de L. Wittgenstein en el *Tractatus*.

⁴¹ ORTEGA Y GASSET, J. *Lecciones de Metafísica*. Madrid: Alianza Editorial, 1981, pàg. 29.

4. La reivindicació de l'element social

És cert que la filosofia, en els seus orígens grecs i també al llarg de la història, té un to marcadament aristocràtic. Això no vol dir, però, que tots els filòsofs hagin estat aristòcrates, ni tampoc vol dir que no hi hagi una filosofia plena i rica en elements socials.

En primer lloc, no és prou correcte limitar la filosofia a la filosofia acadèmica, a la filosofia feta pels professors, pels filòsofs professionals retribuïts per algun potentat. Hi ha una filosofia natural, espontània, rica i popular, que no pot subestimar-se ni rebaixar-se. És la filosofia expressada en les faules, en els adagis, en els contes i les llegendes populars. Es tracta d'una filosofia en brut, atès que no ha passat pel sedàs conceptual del tractat lògicament estructurat, però és viva i fecunda en les seves entranyes. És la metafísica natural, arrelada a un poble o a una cultura. Aquesta filosofia no té un origen aristòcrata, sinó ben popular, ja que està inscrita en el geni del poble, en el que els alemanys anomenen el *Volkgeist*.

Kant, en els Prolegòmens a tota metafísica futura (*Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik*)(1783) valora positivament aquesta forma de filosofia i considera que és l'arrel de la filosofia en sentit crític. D'altres pensadors, com Hegel, per exemple, desacrediten aquesta forma popular de fer filosofia i reivindiquen el treball de concepte i reserven la labor filosòfica a esperits cultivats. En la *Fenomenologia de l'esperit* (*Phänomenologie des Geistes*) (1807) diu metafòricament que la filosofia seriosa no es fa amb bata d'estar per casa, ni obeeix a les intuïcions espurnejants del sentit comú.

A banda d'aquest argument que ateny a la filosofia popular, cal dir que d'ençà de Marx, la filosofia s'omple d'elements socials i es converteix en plataforma reivindicadora dels drets dels més expoliats i marginats de la societat. Després de Marx, la filosofia experimenta una forta metamorfosi envers l'element social.

Marx denuncia el caràcter estàtic, burgès i acomodat de la filosofia occidental en aquesta famosa frase: "Els filòsofs no han fet altra cosa que intepretar el món de diferents maneres; el que cal és transformar-lo".

⁴² MARX, K. *La ideologia alemanya. Feuerbach*, Barcelona: Edicions 62, 1969, XI.

5. L'aventura filosòfica

Filosofar és endinsar-se en un terreny difícil i aspre de difícil accés i difícil retorn. Té raó K. Jaspers quan diu que fer filosofia és viatjar lluny de les pròpies coordenades culturals i personals i és estar disposat a perdre seguretat i a patir l'angoixa del dubte i de la incertesa.

Ihi ha una filosofia marcadament existencial que, per als esperits cofois i segurs, és certament perillosa, atès que interroga i sotmet a dubte allò més universalment acceptat. Tot i així, també cal dir que el viatge filosòfic no tan sols és un camí sembrat de dubtes, d'angoixes i de misèries, sinó també de troballes i descobriments notablement sorprenents. L'aventura filosòfica és alimentada per l'esperança de trobar la veritat, de veure cara a cara, rostre a rostre, el món en la seva nuesa.

Des d'aquest punt de vista, cal acceptar la perillositat del verb filosòfic, però entenent-la en el sentit positiu i més sa del terme. Pensar amb profunditat implica coratge, implica valor i l'aventura de pensar no és frívola ni esnobista, sinó que respon a la necessitat més profunda de la consciència humana. Deixar de pensar filosòficament és, en certa manera, deixar d'exercir una capacitat inherent a la condició humana, és arriscar-se a esdevenir autòmata.

232

6. La recerca interessada de la veritat

La filosofia s'ha posat al servei de causes innobles i deshumanitzadores. Qui podria dubtar-ne a la llum dels dramàtics esdeveniments del segle XX! També és veritat, però, que ha alimentat i ha estat l'arrel de moviments emancipadors i alliberadors de la societat. En el rerefons de les constitucions democràtiques occidentals hi ha l'esperit més bo de la Il·lustració, la defensa de la llibertat i la igualtat de les persones. Aquest fet no exculpa la filosofia del seu vassallatge mortal, però sí que posa de manifest el caràcter versàtil, ambivalent i movedís que té la filosofia. També la ciència és un instrument que pot posar-se al servei del bé de la humanitat o al servei d'altres causes, com l'utilitarisme, el materialisme o el racisme.

El telos de la filosofia és abandonar el desig (eros) i esdevenir saviesa (sofia) del món, és a dir, conèixer la veritat última de les coses. Aquest desig està inscrit en una circumstància⁴³, en una bio-

---

⁴³ En el sentit orteguà del terme.

grafia, en un temps i en una època. Això vol dir que el desig no és neutral, imparcial, sinó que està configurat per una cojuntura històrica que el depassa. Això vol dir que la recerca de la veritat, en filosofia, mai no és del tot neutral, ni pura, sinó històrica i epocal. Aquest fet no invalida el discurs filosòfic, sinó que limita el seu abast i també l'autenticitat de les seves tesis.

7. La cura d'humilitat

La filosofia, dels seus orígens ençà, s'ha ubicat ella mateixa en un lloc prioritari en l'àmbit del saber. La filosofia ha estat considerada la mare de totes les ciències, l'arrel de tots els sabers, el fonament de totes les disciplines de l'esfera humana.

En certa manera, aquest caràcter principal és justificable atès que la filosofia és fonamentació i, en tant que fonamentació, ocupa un nivell diferent o, per dir-ho més clarament, anterior a les altres disciplines.

La consciència de ser prioritària, bàsica i substancial en el coneixement humà ha originat certa aversió envers la filosofia des d'àmbits de coneixement que no li atorguen aquest caràcter principal o fonamental. La crítica llençada pels fisicalistes envers la metafísica és especialment significativa per mostrar aquest rebuig o aquest desacatament d'alguns científics envers la filosofia.

És del tot necessari per a la filosofia adquirir una bona dosi d'humilitat. Si bé és cert que el discurs filosòfic és fonamental per totes les altres disciplines, atès que tracta dels fonaments últims de la realitat, a partir dels quals les altres ciències s'aixecaran i estudiaran elements parcials i sectorials del món, també és cert reconèixer en la filosofia un grau de vacil·lació, de problematicitat i de conflictes metodològics de gruix. Aquesta cura d'humilitat tan necessària i tan sana per al discurs filosòfic faria canviar certes postures davant d'aquest, que el titllen de petulant i vanitos. Quant a les finalitats, el discurs filosòfic és molt pretensions, però pel que fa al mètode de treball, és molt fràgil i eminentment problemàtic⁴⁴.

8. L'esforç de la fonamentació

En certa manera, és correcte afirmar que la filosofia és una disciplina desterrada del món, atès que descriu un món d'essències

⁴⁴ Prova d'això és que hi ha molts mètodes en filosofia (la dialèctica, l'analogia, la fenomenologia...) i que resulta molt difícil trobar arguments concloents per desautoritzar-ne un i quedar-se amb l'altre.

pures (*el cosmos noetos*) que no té res a veure, de manera immediata, amb el caos de la multiplicitat en què ens trobem. L'herència platònica del pensament occidental té molt més gruix del que a vegades pensem i, de fet, es troba reproduïda amb matisos i sota altres paradigmes en pensadors posteriors. Hi ha estudis que posen de relleu el rerefons platònic del pensament de sant Agustí, del pensament de Schopenhauer, de Husserl, de Scheler, etc... El desajustament de la filosofia és un prejudici, en certa manera, justificat, però no del tot fidel a la veritat.

No és del tot fidel a la veritat perquè la filosofia, en el sentit més grec i modern del terme és un discurs de fonamentació, o per dir-ho amb termes kantians, és una *Grundlegung*. Això vol dir que la filosofia no es proposa fer una descripció o diagnòstic extern de la realitat, sinó analitzar els seus fonaments ontològics, és a dir, la seva raó de ser, les causes primeres que fan que la realitat sigui. Un discurs de fonamentació sempre és metafísic, atès que va més enllà de l'experiència empírica, de la física.

Això no vol dir que la filosofia estigui desarrelada del món, sinó més aviat tot el contrari, és un discurs sobre les arrels del món. Però les arrels no es veuen perquè són sota terra, colgades dins el seu ventre. El que la consciència immediata veu és l'arbre, el tronc, les branques, les fulles, les flors, però no sospita que aquest arbre està sostingut per un munt d'arrels que penetren molt endins del sòl⁴⁵. Per tant, la filosofia no descriu, d'entrada, un altre món, sinó que tracta d'il·luminar quina és la raó de raó d'aquest món concret que toquem i palpem amb els nostres sentits. Per a Plató, el fonament últim d'aquest món contingent és el món eidètic, el món de les Idees.

9. L'arrel mitològica del verb filosòfic

El pas del *mythos* al *logos* és merament simbòlic, o dit d'una altra manera, no és prou correcte afirmar que la filosofia abandoni el mite en un moment donat de la història d'Occident, que en els manuals d'història del pensament ve expressat a partir del segle VI amb Tales, Heràclit i tota la cort de presocràtics, i se'n desentengui completament al llarg de la seva història ulterior.

La relació entre mite i raó és molt més complexa, rica i polivalent del que alguns pensadors racionalistes han volgut mostrar. Mite i raó s'alimenten mútuament, creixen mútuament i s'enri-

---

⁴⁵ Empro expressament la metàfora lul·liana de l'arbre perquè em sembla molt idònia per il·lustrar el caràcter fonamental que té la filosofia.

queixen recíprocament. El mite dóna elements intuïtius, metafòrics i simbòlics que enriquiran extraordinàriament el discurs filosòfic⁴⁶. La filosofia prova de donar coherència i sentit racional al mite, a la llegenda, al símbol, a la narració fantàstica sobre l'origen de l'home i del món.

En el soterrani de tota filosofia, de tot sistema filosòfic, per racional i lògic que sigui, hi ha una arrel mitològica, explícita o implícita, reconeguda o amagada, expressada o vergonyant⁴⁷. Això significa dir que el pensador quan pensa el món, quan s'endinsa en la realitat amb el focus il·luminador de la raó, no parteix del no res (*del nihil*), no és absolutament neutral o imparcial en la seva recerca, sinó que construeix la seva recerca a partir d'uns fonaments mitològics incrustats en el seu pensament de manera implícita, preracional, cultural, però que marquen o, dit més eufemísticament, condicionen enormement el desenvolupament ulterior del seu edifici especulatiu⁴⁸. Aquesta arrel mitològica del verb filosòfic no invalida la filosofia, sinó que expressa els seus límits i les seves premisses. Amagar aquest rerefons preracional és fer un mal favor a la filosofia.

10. La complementarietat entre ciència i filosofia

235

Les relacions entre filosofia i ciència al llarg de la història moderna d'Occident no han estat especialment sintòniques, sinó, més aviat, han estat marcades per la susceptibilitat, per la desconfiança i, fins a cert punt, per l'enveja. En la Modernitat, la filosofia pretén esdevenir ciència, pretén assolir el rigor, l'exactitud i la veracitat del discurs científic, entenent per model de ciència la física newtoniana. Aquest fet, present en tots els pensadors moderns, des de Descartes fins a Husserl amb la seva idea de construir una filosofia en sentit estricte (*die Philosophie als strenge Wissenschaft*)⁴⁹,

⁴⁶ El mite, però, no solament té una funció ornamental en el discurs filosòfic, sinó que moltes vegades és fins i tot vertebradora. El mite de la caverna de Plató no és un afegitó en la seva teoria dualística del món, sinó, més aviat, és el pal de paller inspirador de tota l'explicació ulterior.

⁴⁷ L'exemple de Hegel és clarificador. Per bé que ell concep la dialèctica triàdica com un instrument lògic purament racional, és impossible pensar-la sense fer referència als pressupòsits cristians que la configuren anteriorment, particularment, la idea de la Trinitat i de l'Encarnació. De la mateixa manera, resulta impossible comprendre exhaustivament la filosofia de Schopenhauer sense fer referència a l'arrel oriental i, més concretament, budista del seu pensament.

⁴⁸ Fichte deia amb certa raó que la filosofia depèn del tarannà, de la manera de ser de cada pensador.

⁴⁹ Aquest és, precisament, un dels títols més coneguts de Husserl: *La filosofia como ciencia estricta*. Buenos Aires: Nova, 1969.

converteix la filosofia en un mirall hipertrofiat del discurs científic, o dit d'una altra manera, transforma la filosofia en la germana petita i acomplexada de la ciència.

En l'actualitat, hi ha molts pensadors que reivindiquen el caràcter autònom, diferent i singular del mètode filosòfic en relació al mètode científic. Això no significa fer de la filosofia un discurs hermètic a la ciència o, pitjor encara, indiferent a la ciència, sinó que vol dir reconèixer un estatut i una raó de ser que té certa entitat pròpia. La filosofia es planteja uns interrogants i s'endinsa en uns problemes que ultrapassen el marc de reflexió de la ciència o, més ben dit, del mètode científic. La pregunta pel sentit, la pregunta pel jo, la pregunta per la mort o la llibertat, ultrapassen els límits racionals del discurs científic sigui de caire inductiu o deductiu.

Això vol dir que el camp d'investigació de la filosofia no es confon, ni s'identifica pròpiament amb el de la ciència, sinó que es refereix a un àmbit de realitat molt més ampli i profund que l'anàlisi científica de l'ens. Des d'aquest punt de vista, entre ciència i filosofia no hi ha d'haver una relació de mimesis, sinó, més aviat, una relació de complementarietat. La ciència i la filosofia responen a interrogants humans, però responen a interrogants qualitativament diferents i amb una terminologia i un mètode d'investigació també molt distants.

236

11. Les raons amagades de la filosofia

No és prou correcte afirmar que el discurs filosòfic a Occident és unilateralment racional. És cert que la filosofia és, fonamentalment, un saber logicoracional, però això no vol dir que negligèixi, obviï i menystingui altres dimensions de la condició humana com és l'amor, l'odi, les passions o els sentiments. La filosofia occidental té i ha tingut un segell definitivament racional. Els grans pensadors d'Occident, des de Plató fins a Russell, passant per Hegel, han estat defensors ardits de la racionalitat, del *logos* o de la *Vernunft*. La raó és la llum que il·lumina la realitat, és l'instrument que aclareix la complexitat del món i l'heterogènia complexitat de l'ésser. Ara bé, darrere d'un text filosòfic hi ha raons no explícites, hi ha raons amagades, motius secrets que impulsen i vertebrin tot l'edifici especulatiu d'un pensador. La filosofia no tan sols s'escriu amb les raons de l'intel·lecte, sinó que, també, i de vegades, bàsicament, s'escriu amb les raons del cor⁵⁰.

⁵⁰ Aquesta bella expressió: "*raison du coeur*" es troba en l'obra de Pascal, particularment en els *Pensées*.

Això vol dir que el filòsof occidental no és un subjecte fred, calculador, especulatiu i distant de tot allò humà, sinó més aviat el contrari. La gran filosofia occidental toca allò més profund, més dilemàtic i patètic de l'existència humana i s'hi refereix no solament des del bisturí lògic, sinó també emocional. Hi ha pensadors que tendeixen a estructurar llur pensament de manera unilateralment racional⁵¹ i n'hi ha d'altres, en canvi, que donen un to més personal, més intimista, més emotiu a llur obra⁵².

En ambdós casos, però, la filosofia no es pot concebre únicament i exclusivament com un discurs racional, mancat de sentiments, d'emocions, de motivacions inconscients i preracionals.

12. Un discurs transcendent

Des del punt de vista comú, la filosofia resulta ser, moltes vegades, un discurs d'obvietats, que no resol cap qüestió realment decisiva per al viure quotidià. La pregunta pel sentit de l'ésser (*die Seinsfrage*)⁵³, la qüestió gnoseològica sobre la dialèctica subjecte-objecte⁵⁴, el problema de la fonamentació de l'ètica⁵⁵, la divagació sobre la constitució més íntima de l'ens real⁵⁶, la dilemàtica qüestió al voltant de la identitat personal⁵⁷... no són qüestions òbvies, sinó absolutament transcendentals. Són transcendentals no solament en un sentit intel·lectual, sinó en un sentit vital i precisament per això són ineludibles i necessàries en tota consciència racional.

Són vitals perquè afecten d'una manera mediata (no imme-

---

⁵¹ Hegel és el cas més paradigmàtic. Fins a tal punt és racionalista que identifica tot el real amb el racional i tot el racional amb el real.

⁵² Aquest és el cas, per exemple, de Kierkegaard. El filòsof danès distingeix a *La postil·la conoent no científica (Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift)* (1846) entre el pensador existencial i el pensador objectiu. El primer és el pensador emotiu, biogràfic, patètic, és a dir, és el pensador que sent i pateix en pròpia pell els interrogants metafísics. El segon és el pensador acadèmic, objectiu, fred, lògic, però distant de la seva obra. Per a Kierkegaard, l'exemple més eloqüent de pensador objectiu és el seu incansable interlocutor: Hegel.

⁵³ Present en tot el pensament metafísic occidental, des de Parmènides fins a Heidegger.

⁵⁴ Especialment conflictiva en la Modernitat, a partir del racionalisme i de l'empirisme. És el conegut problema del pont.

⁵⁵ Actualment molt debatut. Consensualistes, relativistes, kantians, aristotèlics, analítics, es troben avui en plena discussió sobre la fonamentació dels judicis ètics.

⁵⁶ Problema metafísic per definició. És objecte d'anàlisi per part d'Aristòtil, sant Tomàs, Suárez i tots els grans metafísics de la Modernitat fins a Heidegger.

⁵⁷ La pregunta pel jo més íntim de cadascú. *Quid ergo suum, Deus meus?* pregunta sant Agustí en les *Confessions*. L. Wittgenstein afirmarà, en el seu *Diari filosòfic (Notebooks 1914-1916)*, que el jo és allò més profundament misteriós.

diata) la mateixa manera de viure, de comportar-se i d'estar present en el món⁵⁸. Tal com diu Heidegger, en la pregunta metafísica, el jo que pregunta queda totalment implicat en la resposta, en el discurs que aclareix l'interrogant. No és transcendental per a la meua vida personal conèixer fil per randa el funcionament del sistema locomotor dels rèptils, però sí que és transcendental per al meu viure quotidià aclarir quin sentit té el *meu* naixement, la meua mort, quin criteri obeeix la *meua* valoració moral dels actes i què sóc jo més enllà de la màscara que em defineix en el marc de la intersubjectivitat. En aquest sentit, el discurs filosòfic és molt lluny de ser un discurs d'obvietats.

III. Observació final

Podríem posar punt final a la nostra reflexió dialèctica sobre els prejudicis envers la filosofia amb una cita de Russell que és il·luminadora de cara a esbossar el sentit i la funció de la filosofia en la nostra època. Diu així Russell: "La filosofia no pot per ella sola determinar les finalitats de la vida, però pot alliberar-nos de la tirania del prejudici i de les deformacions causades per una visió estreta. L'amor, la bellesa, el coneixement i l'alegria de viure són coses que mantenen el seu esclat per ampli que sigui el nostre àmbit. I si la filosofia pot ajudar-nos a sentir plenament el valor d'aquestes coses, haurà complert el seu paper en l'obra col·lectiva de l'home de portar la llum en un món de fosca"⁵⁹.

238

Abstract:

This article has a double objective: first of all, the author investigates the "raison d'être" of philosophy in our cultural context, and then, he attempts to determine its stature in the framework of global knowledge.

With this purpose, the author develops a phenomenological analysis of accumulated prejudices versus philosophy, from its origins to the present, and tries to give some reasonable answers.

⁵⁸ Ens fem ressò aquí de l'afortunada expressió de Heidegger: *In der Welt sein*.

⁵⁹ RUSSELL, B. *Iniciació a la filosofia*. Barcelona: Edicions 62, 1977, pàg. 290.